

СТО РОКІВ КНИЗІ «ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ» 1

Блаже Ристовський

Blazhe Ristovski. A Hundred Years of «On Macedonian Matters»

The hundred-year-old volume, Krste Petkov Misirkov's *On «Macedonian Matters»*, marks a fundamental date in contemporary Macedonian history. It is a mature, scientific and scholarly elaboration and a wise national political refining of Macedonian national thinking in all its growth to that date. It is also a phenomenon, a historical threshold in the process of Macedonian national and cultural and state affirmation.

Among the Macedonian scientific and scholarly public – but also in the wider public – Misirkov's volume has been mainly treated from the aspect of its incontestable place and role in the history of the codification of the contemporary Macedonian literary language. If it were only this, Misirkov would still have secured for himself a worthy, prominent place among the leading figures in Macedonian national thought and activity. The broader scientific and scholarly historical and national political components in this volume are, however, not infrequently overlooked and, even here in Macedonia, problematized.

This was, in effect, the only book that gave an objective historical synthesis of the past, and particularly of the then contemporary present of Macedonia and the Macedonians. Misirkov was directly involved in the liberation movement and assembled the first well-argued and objective critical assessment of the programme and practical actions of the Macedonian revolutionary organisation, while at the same time he was also the first authentic reviewer of the Ilinden Uprising as an expression of the spirit of the people, as an all-inclusive and decisive popular undertaking leading to Macedonian liberation and a Macedonian state. «On Macedonian Matters» thus testifies to the centuries-old basis of Macedonian scholarly and scientific historiography and, with its multifarious reflections, it preserves the relevance of this reality in contemporary Macedonia.

Блаже Ристовски. Сто години «За македонските работи»

Стогодишната книга «За македонските работи» од Крсте П. Мисирков обележува еден фундаментален датум во македонската историја. Тоа е зрела научна и стручна елаборација и мудра национално-политичка сублимација на македонската национална мисла низ целиот дотогашен развиток. Тоа е исто така појава што претставува историски праг во процесот на македонската национално-културна и државносна афирмација.

Сред македонската научна и стручна јавност, како и во пошироката јавност, Мисирковиот труд бил третиран главно од аспект на неговото неспорно место и улога во историјата на кодификацијата на современиот македонски литературен јазик. И да беше само тоа, Мисирков би си осигурил значајно и видно место меѓу водечките личности во македонската мисла и акција. Широките научни и стручни историски и национално-политички компоненти во овој труд сепак доста често се пренебрегнати и проблематизирани, дури и во самата Македонија.

Ова беше всушност единствената книга што даде објективна синтеза на минатото и особено на тогашната современост на Македонија и на Македонците. Мисирков бил директно вклучен во ослободителното движење и ја подготвил првата добро аргументирана и објективна критичка оценка на програмата и на практичните акции на Македонската револуционерна организација, а истовремено тој бил и првиот автентичен критичар на Илинденското востание како израз на народниот дух, како едно сеопфатно и решавачко народно движење што водело кон македонско ослободување и македонска држава. Така «За македонските работи» сведочи и за едновековната основа на македонската научна и стручна историографија и со нејзините разновидни рефлексии сеуште ја има релевантноста во современа Македонија.

Сто років минуло з часу виходу в світ книги «За македонските работи» («Про македонські справи») Крсте Мисиркова (1874–1926), від тієї грудневої ночі 1903 року, коли її автор зазнав бруталної фізичної розправи, і під загрозою знищення змушений був рятуватися, знову втікаючи до Росії. Минуло сто років, а в деяких колах книга все ще забороняється, переслідується, знищується, ігнорується... Сто років Біблія македонської істини, нашої героїчної боротьби за життя, нашого наукового, культурно-національного та державно-політичного самоствердження не лише не втрачає своєї актуальності, але й усе більше підтверджує свою життєвість і значущість.

1.

У другій половині XIX ст. македонці не мали умов для ведення організованої діяльності на своїй батьківщині, яка стала осередком жорстокого і безкомпромисного зіткнення чужих пропаганд. Македонські діячі намагалися організувати свої культурні та науково-літературні товариства й організації у вільних сусідніх державах як національні центри поза межами Туреччини. Але й там їх зустрічали як небажаних гостей, розганяли і переслідували. Так, наприклад, у сімдесятих роках в Афінах було нейтралізовано Македонське товариство Стефана Дамчева Македона. На початку останнього десятиліття XIX ст. його члени зазнали переслідувань, внаслідок чого

змушені були впродовж десяти років переховуватися в Лондоні. Ще раніше було ліквідовано Слов'янсько-македонське літературне об'єднання барда Георгія Пулевського в Софії (1888). Прогресивні македонські інтелектуали в болгарській столиці після багатьох драматичних спроб зібралися навколо Молодого македонського літературного об'єднання, але, коли в 1892 році почали публікувати своє періодичне видання «Лоза», декларуючи мову та абетку з македонськими особливостями і фонетичним правописом, висловлюючи головну ідею ствердження македонської культурно-національної ідентичності, уряд Стамбула і «лозарів» (представників Товариства. – прим. перекл.) проголосив їх «національними сепаратистами», застосовавши суворі репресії до організаторів та їхніх однодумців. Серед них був молодий белградський біженець і тодішній софійський учень Крсте Мисирков.

Відразу ж після тих подій у Белграді з'явилося Учнівське товариство «Вардар» (1893). Це означало початок нового етапу боротьби македонців за утвердження своєї етнічно-культурної ідентичності. Утім, і сербські власті невдовзі розігнали і це національне ядро. Серед організаторів і керівників знову був софійський біженець, тепер белградський учень К. Мисирков.

Але ідею, що народилася, важко поховати. У Белграді створюється Македонський клуб із проголошеною програмою в газеті «Балкански гласник» (Балканський вісник) (1902). Це було перше проголошення «Нового руху» з чотирма підвалинами македонської національної ідеології: македонська нація як окрема, македонська мова з фонетичним правописом як літературна, Охридська архієпископія як македонська церква і автономність Македонії як тимчасовий статус у кордонах Туреччини. Коли Клуб направив Меморандум до великих держав, що підписали Берлінський договір, сербська громадськість переполошилася, Македонський клуб було ліквідовано, а вісник заборонено.

Тоді його головні організатори і редактори Стефан Якимов Дедов і Діямандія Трпков Мишайков виїхали до столиці Росії, і в домовленості з членами тодішнього Таємного македонсько-одринського гуртка, керівником якого був саме К. Мисирков, 28 жовтня 1902 року заснували Македонське науково-літературне товариство в Петербурзі – основу теперішньої Македонської академії наук і мистецтв. Першим, хто підписав декларацію про створення Товариства, і цього разу був македонський славіст К. Мисирков, який у той час проходив післядипломне навчання на Петербурзькому історико-філологічному факультеті, відразу за ним підписався і довічний президент Товариства Димитрія Чуповський. Всього було дев'ятнадцять членів-засновників.

У програмному Меморандумі Товариства від 12 листопада 1902 року, направленому до Уряду Росії та Ради Санкт-Петербурзького слов'янського благодійного товариства, було розроблено (за участю всіх членів і зокрема К. Мисиркова) першу цілісну і комплексну національну програму «Нового руху» в Македонії. І століття тому, 16 грудня 1903 року, 12 статтею Уставу Товариства вперше македонську мову було введено в службове користування.

2.

Батьківщина кликала свого Антея. К. Мисирков залишив післядипломне навчання і перспективу стати професором Кафедри славистики в Петербурзі і пішов учителювати в екзархатську Чоловічу класичну гімназію в Бітолі, аби опинитися в центрі підготовки до Іллінденського повстання. Перебування в Македонії надало йому можливості вивчити стан визвольного руху, конкретні цілі та завдання, методи і програмні принципи Революційної організації, виявивши основні недоліки в керуванні та реальну небезпеку для цілісності країни, її долі та народу.

Шостого дня після початку Іллінденського повстання в присутності К. Мисиркова було вбито російського консула в Бітолі А. А. Ростковського. Після суду, де К. Мисирков виступав як свідок, він мусив покинути Батьківщину. Відразу ж по прибутті (через Одесу) в Петербург він знайомить світову громадськість з ситуацією в Македонії, і перед членами Македонського науково-літературного товариства читає перші три лекції сучасною македонською літературною мовою. Комплектуючи інші тексти і закінчений фундаментальний розділ «За македонцкиот литературен ѝазик» (Про македонську літературну мову), К. Мисирков, за рекомендацією Товариства, прямує до Софії, щоб видати історично цінну книгу «За македонцките работи».

3.

Тоді, коли все ще диміли підпалені македонські села і веліся розправи над керівниками й ідеологами повстання, з'явилася книга про ситуацію, що склалася в Македонії, та перспективи македонської боротьби. Це була перша і єдина науково обґрунтована й аргументована національно-визвольна програма македонців, перша книга щойно кодифікованої сучасної македонської літературної мови та правопису, перший історіографічний науковий погляд на минуле, сьогодення і майбутнє македонців та Македонії і перше аналітичне висвітлення величній Іллінденській акції македонського народу, критично проаналізованої людиною, яка була свідком і безпосереднім її учасником. Отже, книга К. Мисиркова була дослідженням комплексу всіх «македонських справ», актуальним вираженням і відображенням суті македонської національної думки та акції 1903 року, відблиском програмної ідеології Товариства і пророчим майорінням знамена великого Другого Ілліного дня.

Упродовж усього століття македонці не змогли створити історично більш значущої, змістовнішої і впливовішої книги, ніж твір К. Мисиркова «За македонцките работи». Ця книга стала віддзеркаленням життєвого досвіду цілого покоління, потужним поступом у майбутнє, що ґрунтується на фундаментальному пізнанні минулого народу, своєї Вітчизни в контексті історії та сьогодення сусідніх народів і держав.

4.

Будучи всебічно освіченим інтелектуалом (володів дванадцятьма живими мовами, крім старослов'янської, латинської, санскриту й ідо), єдиним компетентним македонським славістом і балканістом світового формату, К. Мисирков мав безпосередні контакти з кори-

феями європейської славістики та лінгвістики свого часу. Особисті контакти в нього були з Й. Бодуеном де Куртене, В. Ламанським, В. Ягичем, П. Лавровим, Т. Флоринським, Б. Ляпуновим, П. Мілюковим, В. Корабльовим, Е. Вольтером, М. Дриновим, Ст. Новаковичем та багатьма іншими. Вони очікували швидкого розвитку його багатогранного дослідницького духу, бо вбачали в ньому різностороннього славіста, ґрунтового знавця історії й культури Македонії та Балкан, а також політики Європи (зокрема Росії) щодо Балкан.

І такий К. Мисирков не міг бути осторонь від того, що відбувалося в його країні, з його народом. Тому він активно приєднується до Македонського визвольного руху. Як один із засновників, пізніше керівник Таємного македонсько-одринського гуртка в Санкт-Петербурзі (1900–1902), К. Мисирков налагоджує прямі письмові та особисті зв'язки з Центральним комітетом у Салоніках та Верховним македонським комітетом у Софії, а після прибуття до Бітоли і сам бере участь у підготовці повстання.

Тому К. Мисирков і зміг компетентно й комплексно побачити, що Іллінденське повстання є «епохою в історії», що Таємна македонсько-одринська революційна організація підняла народ на вирішення «македонського питання» за допомогою зброї, піднесла на високий п'єдестал ідеал македонської держави. Водночас він енергійно й аргументовано попереджає, що в обставинах легалізованої організованої діяльності сусідніх національних пропаганд у Македонії, при повній поділеності та взаємній неузгодженості не лише між керівниками, але й у середовищі розділеного македонського народу, в умовах все ще різносутнісної і невизнаної міжнародною спільнотою єдиної національної свідомості країні загрожує небезпека бути поділеною й обкраденою. Тому єдиний порятунок К. Мисирков убачав у національній програмі Товариства, яка на передній план висувала ключові питання, здатні відрізати коріння чужої пропаганди і дати можливість народу поступово в ході еволюції, все ще перебуваючи в кордонах Турецької імперії, звільнитися від чужого впливу, зміцнити національну свідомість і заснувати власне державне управління. При цьому він не залишив поза увагою реальну ситуацію в країні, права і свободи етнічних меншин, закликаючи забезпечити в македонській державі «рівноправність перед законом і в органах місцевого самоврядування».

Отже, К. Мисирков зробив перший науковий національно-політичний аналіз Іллінденського повстання, визначивши роль, завдання та історичну відповідальність македонської інтелігенції. Він першим публічно й аргументовано піддав жорсткій критиці програму та діяльність керівників Македонської революційної організації як ідеологів, організаторів та виконавців повстання. К. Мисирков направив дуже сміливий і надто ризикований заклик до революціонерів «скласти зброю» і максимально використати реформи, щоб «задовольнити всі наші релігійні, національні та економічні інтереси». Така позиція і ставлення К. Мисиркова були сприйняті як «зрадництво» і «капітулянтство», як

наївний і безглуздий «еволюціонізм». Утім, саме ця позиція була продиктована обставинами та потребами македонсько-національного ствердження і збереження територіальної цілісності. Цього не могли і навіть сьогодні не можуть зрозуміти деякі схематизовані дослідники діяльності К. Мисиркова.

5.

Обтяжений вагою історичного баласту й новими труднощами, нав'язаними зовнішнім втручанням, національний розвиток у Македонії був представлений переважно діячами, які постійно жили або тимчасово перебували в період навчання на чужині і повертались, обтяжені чужими впливами, нерідко виконуючи завдання, що не відповідали потребам та інтересам свого народу і своєї Вітчизни. К. Мисирков знав, що були і заслужені попередники, і славетні сучасники. Наприклад, Парфенія Зографський ще в 50-х роках надихав коло однодумців братів Миладинових. Георгій М. Пулевський у 70-х та 80-х роках не був єдиним, хто показав небачений патріотизм і жертвовність у боротьбі за пробудження й утвердження македонської національної державотворчої свідомості, використовуючи культурні, а не революційні методи й засоби, борючись за національно-політичне звільнення і державне конститування свого народу, попри те, що він не мав суспільно-історичних передумов, щоб об'єднати бажання з можливостями і стати таким, як К. Мисирков.

Діячі епохи Делчева висунули нові вимоги й організували великі програмні акції, чесно будуючи державотворчу свідомість, хоча й не змогли втілити й зробити дієвим і впливовим національне мислення інтелігенції. Тому книга «За македонските работи» представляє підсумкове дослідження досвіду поколінь, теоретичну розробку із закликом до практичної реалізації ідеології і визвольної концепції Товариства – побудувати македонську Македонію.

Ця «золота книга македонізму», як назвав її Гане Тодоровський (македонський поет. – *прим. перекл.*), підноситься як найвеличніший пам'ятник минулого століття і вічний дороговказ для нашого народу. У ній питання македонської літературної мови є ключовим, тому і ґрунтовно розробленим. І хоча К. Мисирков виявляє свою скромність, перепошуючи за «нерівністю» в мові, варто підкреслити, що до Визвольного періоду ми не мали книги з більш чистою, зрілою і з мовного аспекту вибудованою, нормованою мовою. Тому Блаже Конєський справедливо пише: «Мова книги не є якоюсь застарілою ідіомою, на яку нанизуються думки, вона є розвиненою мовою, з натхненням і ударним реченням, з переконливою та зрілою чоловічою інтонацією. За своєю мовною структурою, будучи палким полемічним твором, книга К. Мисиркова є справжнім подвигом у розвитку нашої літературної мови, світлою і натхненною миттю в ній, що не відходить у забуття, а залишається вічно».

У книзі «За македонските работи» К. Мисирков проводить певний історичний синтез тодішнього мовного досвіду. Його погляди, як він зазначає, не є чимось

новим, а лише «кроком уперед в дотеперішньому розвитку нашої національної самосвідомості, і тому вони є такими природними і обґрунтованими». «Центральні говори» (Центральні говори), а точніше «Велешко-Прилепско-Битол'цко-Охридскотонаречіє» (Волосько-Прилепсько-Бітольсько-Охридське наріччя) він бере за основу літературної мови македонців із таких причин:

По-перше, тому, що воно має «історичне право»: Бітола, як резиденція головного інспектора Македонії, перетворилася на македонську столицю, засновану недалеко як від давніх македонських столиць – Преспи і Прилепа, – так і від резиденції «донедавна автокефального Охридського Архієпископа».

По-друге, історичне право зумовлено також і його центральним положенням, «як географічним, так і в етнографічному відношенні». Це, зазначає він, зовсім недалеко від Велеса, географічного центру Македонії.

По-третє, ці краї, що є особливо важливим для К. Мисиркова, «віддаленіші від сербського і болгарського мовних центрів і складають македонський мовний центр».

І, по-четверте, вказаний центральний діалект «є ядром македонської мови», бо є найріднішим з усіх македонських говорів і водночас найпоширенішим як цілісність.

Розуміючи так вибір основи, а через неї і кодифікацію македонської літературної мови, К. Мисирков робить такий висновок: «Створення літературної мови для нас є духовною потребою, під якою маємо на увазі припинення зловживання пропагандою наших інтересів і необхідність створення свого літературного й наукового центру, щоб не мати потреби у Белграді і Софії. А це складне завдання можна виконати лише тоді, коли македонець з Північної Македонії подасть руку своєму братові з Південної Македонії, а македонець зі Східної Македонії – західному. Ці руки перехрестяться через Прилеп-Бітолу».

Виняткове філологічне чуття, ґрунтовне знання історичної спадщини і сучасності, зріла національна думка К. Мисиркова виражені і стосовно македонського правопису. Правильно розуміючи історичний розвиток македонського народу, а з тим і македонської писемної мови та правопису, він зупиняється на позиції, що відродження вимагає і македонська літературна мова, щоб звільнитися від «деяких традицій, які не узгоджуються із сучасним станом розмовної мови». Йдучи від сучасного живого мовлення, він максимально спрощує абетку і, ґрунтуючись на принципах фонетичного правопису, відкидає тодішні російсько-слов'янські (і болгарські) графеми *ѣ, я, ю, њ, њ, њ, њ, њ, њ, њ*, а на основі лінгвістичної практики і з огляду на вживання в деяких македонських текстах до нього, він відтворює образи графем палатальних приголосних *к', г', н', л'*. Замість старої російсько-слов'янської графеми *ѣ* (що вживалася й у болгарській мові), К. Мисирков (імовірно, через політичний опортунізм) вживає латинську букву *i* (яку, до того ж, вживали й у тодішній російській мові), а замість графеми *џ*, що використовували в сучасній сербській мові, він вживає дифтонгічний запис *дж*, так

само, як і зі старомакедонською графемою *s*, використовуючи дифтонгічний запис фонемою *дз*.

Спираючись лише на народний говір і фонетичний принцип, за «тією тенденцією, яка нас скеровуватиме в нашому національному відродженні», К. Мисирков в останній праці «Деякі слова про македонську літературну мову» резюмує свій виклад у книзі в компактні висновки, що вказує на його філологічну підготовку і національно-політичну компетентність у вирішенні проблем, які до нього ніколи не виносились на такій основі і з такою всеосяжністю.

«По-перше, Македонію треба нейтралізувати від Болгарії і Сербії й віддалити однаково від обох держав, і, по-друге, вона має об'єднатися на мовній основі. Ці принципи керуватимуть створенням нашої літературної мови; вони ж керуватимуть і правописом.

Цим двом принципам відповідають: 1) прилепсько-бітольське наріччя для літературної мови, яке однаково далеке як від сербської, так і від болгарської мови, і є центральним у Македонії; 2) фонетичний правопис із вжитими в тій книзі знаками і з невеличкими етимологічними відступами; 3) матеріал для словника має бути зібраним з усіх македонських наріч'.

Щоб зрозуміти, як правильно і далекоглядно мислив К. Мисирков щодо організації сучасної македонської літературної мови та правопису і підтвердити безперервність (тривалість) кодифікації К. Мисиркова, наведемо принципи, прийняті Комісією з мови і правопису Міністерства народної освіти при Уряді Народної Республіки Македонія у травні 1945 року (сформульовані за Граматикою Блаже Конеського):

«1. За основу македонської літературної мови треба взяти ті форми центральних говорів, які найбільше пов'язують усі наші говори і легко будуть сприйматися людьми з усіх країв.

2. У македонській літературній мові треба якнайбільше відобразити її народну основу. Словник літературної мови треба збагачувати словами з усіх наших діалектів, щоб створювалися нові слова з живими закінченнями, а іноземні запозичення щоб засвоювалися так, як потрібно.

3. Македонська абетка повинна містити стільки літер, скільки є звуків у літературній мові. Правопис треба виробити за фонетичним принципом».

Очевидно, що кодифікація сучасної македонської літературної мови була заснована точно за принципами, представленими ще в Меморандумі Товариства в 1902 році й пізніше розробленими та теоретично і практично встановленими К. Мисирковим 1903 року. Вони були сприйняті поколіннями і не випадково стали предметом розгляду на засіданні Македонського літературного гуртка в Софії (1940) і в дискусії членів Першої мовної комісії (1944).

К. Мисирков у книзі «За македонските работи» зробив повну і науково обґрунтовану кодифікацію сучасної македонської літературної мови з фонетичним правописом. Цю мову він вживав усно на практиці у своїх виступах у Товаристві і визначив її друком у своїй книзі. Через неповних два роки він виконав критичну

коректуру деяких рішень форми окремих графем македонської абетки і деяких норм правопису, що повністю відображено в першому номері його журналу «Вардар» (1905). Тут він наводить остаточну форму македонських палатальних приголосних (, ќ , љ , њ) і повертає випущений інтєрвокальний в (одговор, живот, направено, самосочувуваи'е).

Через складні історичні умови перший номер «Вардару» залишився відомим лише невеликій кількості сучасників, але на основі знайденої коректури частини журналу (1934) мав науковий відгук у першому енциклопедичному огляді македонської мови, зробленому радянським славістом С. Берштейном (1938). Незважаючи на те, що «Вардар» став відомим науковій спільноті тільки через шістьдесят років після публікації і через сорок років після смерті його автора, він має велике значення для нашої історії і сучасності: як друга праця К. Мисиркова рідною мовою і перший журнал сучасної македонської літературної мови та правопису.

6.

К. Мисирков у книзі звертає особливу увагу на церкву і на школу, тому вимагає оновити в Македонії Охридську архієпископію, щоб вона стала «Архієпископією всієї Македонії», в компетенцію якої, за турецькими шариатськими законами, входить і освіта. Це питання було введено в програмний Меморандум Товариства 12 листопада 1902 року, але повністю було опрацьовано через півтора роки у книзі «За македонските работи». Положення К. Мисиркова і Товариства з цього погляду втілилися в життя, але тільки після створення сучасної македонської держави.

Загалом книга К. Мисиркова як цікава праця про минуле, сучасність і перспективу македонського народу є першою науково і теоретично обґрунтованою історією македонської національної думки, що функціонує на практиці. Тому вона і стала діючим довідником з македонського національного питання про всі «македонські справи» для будь-якого македонця на той час і тепер. Пізніше, особливо в 1912–1914 і у 1922–1925 роках він тільки дорозвинув свої ідеї в нових історичних умовах. Підготовлений перший номер його нового журналу «Богумил» (1926) так само не дійшов до спільноти, оскільки смерть прийшла швидше. Але нащадки із захопленням підхопили його ідеї. Уже ціле століття ми рухаємося шляхом К. Мисиркова. Хоча книгу «За македонските работи» наполегливо і педантично знищували і переслідували, її дію не вдалося ні приглушити, ні паралізувати. Її вивчали як Біблію не лише прихильники Товариства і Македонського революційного комітету Чуповського в Петрограді, а й члени Македонського літературного гуртка в Софії, які намагалися її перевидати. Нею захоплювалися, її ідеї приймали також видатні македонські національні й літературні діячі та революціонери міжвоєнного покоління, такі як: Кочо Рацин, Васил Івановський, Коста Веселинов, Коле Неделковський, Антон Попов, Джорджи Абаджиев, Михаїл Сатракалев, Никола Вапцаров, Венко Марковський, Митко Зафіровський, Ангел Динев, Кузман Йосифовський, Блаже Конєський

і плеяда македонських патріотів з генерації, що брала участь у збройній національно-визвольній боротьбі в Другому Іллінденському повстанні й у створенні та розбудові македонської держави, науки і культури.

7.

Думка К. Мисиркова отримала публічне відображення й у виданих творах македонської інтелігенції з міжвоєнної генерації, особливо в Ангела Динева, Кости Веселинова і Василя Івановського. Наскільки інтерес до книги і взагалі до діяльності К. Мисиркова був великим, показує лист поета Коле Неделковського, який він написав синові К. Мисиркова від імені Македонського літературного гуртка в Софії 18 травня 1940 року. Цей автентичний лист найкраще показує інтерес і пієтет, тому наводимо його повністю:

«Пане д-р Мисирков,

Кілька місяців тому, шукаючи твори найвеличнішого сина Македонії, я пережив найдорожчу і наймилішу мить свого життя.

Від Вашої матері я дізнався про частину життя справжнього македонця і зрадів ще більше, коли вона сказала, що і дитина найдорожчого сина Македонії живе з думками, якими той жив кожний день свого життя. Справді, доля видатних людей майже однакова, їхній голос, як не дивно, не чують і не оцінюють у свій час: вони завжди народжуються зарано і їхній цілісний образ тлумачиться лише наступними поколіннями. Так було і є. Крик безсмертного македонця К. Мисиркова розноситься тільки тепер над його милою батьківщиною, яка, змучена в боротьбі і суперництві між кількома народами, які доклали всіх зусиль, щоб вона стала "посербленою" одними, "поболгареною" другими і "погреченою" третіми; але вона не дала нікому, а залишилася зі своїм македонським кольором, і тепер піднялася на культурному й економічному рівнях, підняла свого найдорожчого сина, взяла найсвятіше ім'я і з усією силою тримає його та розносить як світоч до найдалішніх кутків своїх.

Так і ми, розпечені, коли перебуваємо поза нашою дорогою батьківщиною, почуваємося іноземцями, і тому не залишаємося глухими до справи й ідеї Вашого незабутнього батька, а приймаємо його справу, щоб її розвинути якнаймиліше. І так, далеко від батьківщини, ми об'єдналися в Мак[едонське] літер[атурне] товариство, від імені якого маю сміливість звернутися до Вас із проханням піти назустріч і детальніше нас ознайомити з життям і діяльністю Вашого покійного батька (біографією), щоб ми могли якнайшвидше представити найвидатнішого борця македонській спільноті. Я взяв у Вашої матері зошит-щоденник, дав одному колезі, щоб він передрукував на машинці, і поїхав, але зараз я тут і цими днями заберу його та поверну.

Я переписав кілька статей із журналу «Мир» з Н[ародної] бібліотеки: «Самовизначення мак[едонців]», «Македонський націоналізм», «Мак[едонська] культура» тощо, які відіслав до Македонії. Книгу «За македонските работи» також передрукували на машинці і також маємо відправити, щоб, по можливості, її там віддали до друку, але якщо Ви знаєте, де може бути

кілька примірників, напишіть мені, і ми відразу ж усі викупимо.

З найкращими почуттями до Вас.

Коле Неделковський.

Д-р Сергій Мисирков у своїх мемуарах згадує, що «приблизно через місяць» після листа він отримав «пакет із книгами з авторськими підписами», серед яких були і збірки віршів, які щойно вийшли: «Луња» Венка Марковського, «М'скавици» Коле Неделковського, «Моторни песни» Николи Вапцарова та ін. На примірникові «Моторни песни» автор написав: «Сергію Мисиркову з глибокою пошаною – Николай Йонков» і дату 12. VI. 1940 рік. На збереженому примірникові збірки віршів «Луња. Македонска лирика» (Софія, 1940) автор написав: «Синові Крсте Мисиркова із побажанням дочекатися реалізації ідеї свого батька. Венко Марковський, 3.V.1940 р. Софія».

Відомо, що переписана книга К. Мисиркова розглядалася на окремому засіданні Македонського літературного гуртка в Софії, а переписані статті, рукописні «Згадки і враження» та книгу «За македонцките работи» відіслали македонським студентам до Белграда, і потім вони потрапили до Македонії. Це було продовження думки К. Мисиркова серед генерації НВВ² і творців македонської держави. Невипадково ще в дискусії на Першій конференції Філологічної комісії з упроваджен-

ня македонської абетки і македонської літературної мови (27 листопада – 3 грудня 1944 року) йшлося про книгу К. Мисиркова, а в її Резолюції зазначалося: «Виноситься і прекрасне розуміння К. Мисиркова центрального наріччя і його думка про те, що македонська мова не є ні болгарською, ні сербською мовою». Блаже К. Конеський відразу ж після Визволення (1945) видав першу в нас статтю про книгу «За македонцките работи», а в наступному 1946 році Державне видавництво Македонії зробило друге видання цієї книги (з передмовою Даре Джамбаза).

Отже, можна зробити висновок, що книга «За македонцките работи» – це зріла наукова елаборация і мудра національно-політична сублимація тодішньої македонської національної думки. Вона становить не тільки історичний, теоретичний і практичний щабель у процесі остаточної македонської культурно-національної і державно-політичної афірмації, але є й основою впродовж століття національної наукової історіографії і, що особливо важливо, сторіччям сучасної македонської літературної мови та правопису. Це книга, яка зі своїми епохальними рефлексіями зберігає актуальність і в нашій сучасності. Її вікові послання для нас не зблякли. Навпаки, ця книга стає все ближчою і все необхіднішою в нашому житті і часовій пам'яті. Ми ще маємо стати гідними Крсте Мисиркова.

Примітки

¹ Дело на Крсте Мисирков (Твори Крсте Мисиркова). Збірник Міжнародної наукової конференції з нагоди відзначення

сторіччя від виходу в світ книги «За македонцките работи» (Про македонські справи). Том I. Македонска академија на науки-

те и уметностите. – Скопје, 2005.

² Народна визвольна війна (прим. перекл.).

*Переклад із македонської Наталі Бенедик та
Олеси Ковтун*